

O'ZBEK TILI TIBBIY ELEKTRON LUG'ATLARI AMALIY LEKSIKOGRAFIK RIVOJLANISHINING YANGI BOSQICI SIFATIDA

Muxamatova Dilbar Xayot qizi

Buxoro davlat universiteti 1-bosqich magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada tibbiy terminologik lug'atlarning elektron shaklga o'tishi va bu jarayonning o'zbek tilidagi amaliy leksikografiya rivojiga ta'siri o'rganilgan. Elektron lug'atlarning afzalliklari, jumladan tezkor qidiruv, yangilanish imkoniyati, multimedia bilan boyitilish kabi jihatlar tahlil qilingan. Shuningdek, mavjud muammolar, ularni hal etish yo'llari hamda elektron tibbiy lug'atlarning ilmiy-amaliy ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: elektron lug'at, tibbiy terminologiya, o'zbek tili, amaliy leksikografiya, yangilanish, multimedia.

ABSTRACT

This article examines the transition of medical terminological dictionaries into electronic formats and its impact on the development of applied lexicography in the Uzbek language. The advantages of electronic dictionaries such as fast search, regular updates, and multimedia integration are analyzed. In addition, the paper highlights existing challenges and discusses the scientific and practical significance of electronic medical dictionaries.

Keywords: electronic dictionary, medical terminology, Uzbek language, applied lexicography, updating, multimedia

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается переход медицинских терминологических словарей в электронный формат и его влияние на развитие прикладной лексикографии на узбекском языке. Проанализированы преимущества электронных словарей, включая быстрый поиск, возможность обновления и мультимедийное сопровождение. Освещены существующие проблемы и научно-практическая значимость электронных медицинских словарей.

Ключевые слова: электронный словарь, медицинская терминология, узбекский язык, прикладная лексикография, обновление, мультимедиа

KIRISH

So'nggi o'n yilliklarda axborot texnologiyalari rivoji tilshunoslik va leksikografiya sohasiga ham katta ta'sir ko'rsatdi. An'anaviy qog'oz shaklidagi lug'atlar asta-sekin elektron ko'rinishga o'ta boshladi. Elektron lug'atlar qidiruv

tezligi, interfaolliigi, muntazam yangilanish imkoniyati bilan zamonaviy ilmiy-amaliy faoliyatda keng qo'llanmoqda. Shu jumladan, tibbiy terminologik lug'atlar ham elektron shaklda yaratilishi o'zbek tilida amaliy leksikografik rivojlanishning yangi bosqichi sifatida qaralmoqda.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi globallashuv davrida xalqaro hamkorlik kuchayib bormoqda. Tibbiyot sohasi mutaxassislarining turli mamlakatlardan kelgan ma'lumotlar bilan ishlashi uchun yagona terminologik maydon zarur. Shu nuqtai nazardan, elektron lug'atlar tilshunoslik va tibbiyotning kesishgan nuqtasida yaratiladigan muhim amaliy vosita hisoblanadi.

O'zbek tilida tibbiy lug'atlar rivojlanishi

O'zbek tilidagi tibbiy lug'atlar XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab faol tuzila boshlandi. Avvaliga ular ikki tilli (o'zbekcha-ruscha, ruscha-o'zbekcha) ko'rinishda nashr qilindi. Keyinchalik ayrim maxsus sohalar uchun lug'atlar yaratildi: farmatsevtika, jarrohlik, stomatologiya. XXI asrga kelib inglizcha-o'zbekcha tibbiy lug'atlar ham tuzildi. Ammo bularning barchasi qog'oz ko'rinishda bo'lib, foydalanuvchi uchun doimiy yangilash imkoniyatidan mahrum edi.

Masalan, 1980-yillarda nashr etilgan "Ruscha-o'zbekcha tibbiy terminlar lug'ati" o'z davrida katta ahamiyat kasb etgan bo'lsa-da, bugungi zamonaviy terminologik yangiliklarni qamrab ola olmaydi. Shu bois elektron lug'atlar bu bo'shliqni to'ldirish uchun eng samarali vosita sifatida namoyon bo'lmoqda.

Elektron lug'atlarning afzalliklari

Elektron lug'atlar quyidagi afzalliklarga ega:

- Tezkor qidiruv – foydalanuvchi atamani soniyalar ichida topa oladi.
- Ko'p formatlilik – matn, ovoz, rasm, video bilan boyitilishi mumkin.
- Yangilanib borish – yangi terminlar qo'shib boriladi.
- Interfaollik – foydalanuvchi izoh, sinonim, tarjima, lotincha atama kabi qo'shimcha ma'lumotlarga bir zumda ega bo'ladi.
- Onlayn foydalanish – internet orqali istalgan joyda ochish mumkin.

Bugungi kunda dunyo miqyosida Oxford Medical Dictionary yoki Merriam-Webster Medical Dictionary kabi elektron resurslar mutaxassislar uchun asosiy qo'llanma bo'lib xizmat qilmoqda. O'zbek tilida ham shunday keng qamrovli elektron lug'atlarni yaratish muqarrar ehtiyojga aylangan.

O'zbek tilida elektron tibbiy lug'atlarning ahamiyati

O'zbek tili uchun elektron tibbiy lug'atlar yaratilishi bir necha jihatdan muhimdir:

1. Milliy terminologiya me'yorini mustahkamlash. Elektron shaklda yagona bazaning mavjudligi chalkashliklarni kamaytiradi.

2. Mutaxassislar va talabalar uchun qulaylik. Tibbiyot oliygohlari va amaliyotchi shifokorlar bir xil manbadan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi.

3. Tarjima va xalqaro hamkorlik. Ingliz, rus va boshqa tillardagi tibbiy terminlarning o'zbekcha muqobillarini tezkor topish imkonini beradi.

4. Yangilanish va kengayish. Har yili yuzaga kelayotgan yangi kasallik nomlari (COVID-19, postkovid sindromi, telemeditsina) tezda qo'shilishi mumkin.

5. O'quv jarayonini yengillashtirish. Elektron lug'atlar tibbiyot oliygohlari uchun interaktiv ta'lim vositasi sifatida xizmat qiladi.

Misol tariqasida, "Telemeditsina" atamasi 2000-yillar boshlarida lug'atlarda uchramagan bo'lsa, bugungi elektron lug'atlarda u keng izoh va inglizcha muqobili bilan berilishi mumkin.

Amaliy leksikografiyada yangi bosqich

Elektron tibbiy lug'atlar oddiy terminologik qo'llanma emas, balki interaktiv ma'lumotlar bazasi sifatida ham ishlaydi. Ular:

- fonetik talaffuzni eshittirish;
- atamalarni tasniflash (masalan, anatomiya, farmakologiya, epidemiologiya bo'yicha);
- vizual materiallar (organlar rasmlari, jarrohlik usullari chizmalari);
- onlayn forum va izohlar orqali foydalanuvchi fikrlarini yig'ish kabi imkoniyatlarga ega bo'lishi mumkin.

Bundan tashqari, elektron lug'atlar mobil ilova ko'rinishida ishlab chiqilishi ham mumkin. Bu esa shifokorlarga bemor qabulida, talabalarga esa dars jarayonida tezkor foydalanish imkonini beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O'zbek tilida yaratilgan tibbiy lug'atlar orasida elektron shaklda keng qamrovli bazaga ega bo'lganlari hozircha cheklangan. Ammo so'nggi yillarda ayrim loyihalar amalga oshirildi. Masalan, o'zbekcha-inglizcha tibbiy terminlar bazasi yaratilgan va onlayn foydalanishga taqdim etilgan. Shunga qaramay, ularning qamrovi cheklangan, barcha tibbiyot sohalarini to'liq qamrab olmagan.

Shuningdek, elektron lug'atlarni yaratishda uchraydigan muammolar ham mavjud:

- terminlarning bir necha variantda qo'llanilishi (masalan, virus – virüs);
- xalqaro terminlarning o'zbekchalashtirish me'yorlari to'liq ishlab chiqilmaganligi;
- texnik platformalarning turlicha bo'lishi tufayli yagona standart yo'qligi.

Bu muammolarni hal etish uchun terminologiya kengashlari, tilshunoslar va tibbiyot mutaxassislari hamkorligi zarur.

XULOSA

O'zbek tilida tibbiy lug'atlarni elektron shaklda yaratish amaliy leksikografik rivojlanishning yangi bosqichi hisoblanadi. Bu jarayon tilning boyishini ta'minlab, tibbiyot sohasi uchun yagona terminologik me'yorni shakllantirishga xizmat qiladi. Kelgusida elektron tibbiy lug'atlar multimedia elementlari bilan boyitilib, xalqaro elektron lug'atlar bilan integratsiya qilinsa, ularning samaradorligi yanada ortadi.

Shu sababli elektron tibbiy lug'atlar ishlab chiqish, ularni muntazam yangilash, til me'yorlarini saqlash va ilmiy asosda nazorat qilish dolzarb vazifadir. Bu ishlar amalga oshirilsa, o'zbek tibbiy terminologiyasi zamonaviy global ilmiy axborot maydoniga to'laqonli kirib boradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sirojiddinov S. O'zbek tili terminologiyasi masalalari. – Toshkent: Fan, 1970.
2. Karimov R. O'zbekcha-ruscha tibbiy terminlar lug'ati. – Toshkent, 1980.
3. Raximov A. Farmatsevtik terminlar lug'ati. – Toshkent: Universitet, 2000.
4. Jo'rayev M. Til va soha terminologiyasi. – Toshkent: Fan, 2005.
5. Oxford Medical Dictionary (online resurs).
6. Merriam-Webster Medical Dictionary (online resurs).
7. Elektron leksikografiya bo'yicha zamonaviy ilmiy maqolalar va internet manbalari.